

nelerdir? Müüm;kellef ve Akıllı Olmak Dinimiz, çocukları, delileri alışverişe elverişli/ehil bulmaz. Onların bu işleri velileri vasıtasyyla yüuml;rütülür. Çocuklar, büuml;luğunu yaklaştıkları takdirde, hayatı alıştırılmaları için velilerinin izniyle alışverişe girişebilirler. Bunun dışında onlar, öfen velilerinin izni olduğu kabul edilen çocuk malları veya bunlara yakın kıymeti düuml;şük şeylerin ticaretinde müuml;samahaya mazhar olurlar (Üstrûşenî, Ahkâmu’s–Sığâr, 198). Gayr–ı Müslimlerle Müslüman bir kimse alışveriş yapabilir. Bu meselede hiçbir tahdit gelmemiştir. Resûlüllah’ın gayr–ı Müslimlerle ticarî muamelesi olmuştur. #1608;#1593;#1606; #1593;#1575;#1574;#1588;#1577; #1585;#1614;#1590;#1616;#1610;#1614; #1575;#1604;#1604;#1617;#1607;#1615; #1593;#1614;#1606;#1618;#1607;#1575; #1602;#1575;#1604;#1578;#1575;#1588;#1618;#1578;#1614;#1585;#1614;#1609; #1585;#1614;#1587;#1608;#1604;#1615; #1575;#1604;#1604;#1617;#1607;#1616;#nbsp; #1605;#1616;#1606;#1618; #1610;#1614;#1607;#1615;#1608;#1583;#1616;#1609;#1617;#1613; #1591;#1614;#1593;#1614;#1575;#1605;#1575;#1611; #1576;#1616;#1606;#1614;#1587;#1616;#1610;#1574;#1614;#1577;#1613; #1608;#1614;#1571;#1593;#1618;#1591;#1614;#1575;#1607;#1615; #1583;#1616;#1585;#1618;#1593;#1575;#1611; #1604;#1614;#1607;#1615;#nbsp;Hz. Aişe, Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz’in bir Yahudi’den borçlanarak yiyecek maddesi alıp, zırhını rehin bıraktığını belirtir. (Nesaî, Büyû, 83). Yine belirtelim ki, alışverişte uyulması gereken esaslar, gayr–ı Müslimlerle yapılan alışverişler için de şarttır. Sözgelimi –ilerde açiklayacağımız– ‘dürüstük’ ve ‘anlayışlılık’ prensiplerine gayr–ı Müslimlerle olan muamelelerde de yer verilecektir. Satıcıımız veya müşterimizin gayr–ı Müslim olması, ticarette uymamız gereken esasları ihlâlimizi meşru kılmaz. Müslüman Alıcı ve Satıcıların Evsafi Alışverişin kâmil mânâda dinin taleplerine uygun olması için gerek alıcı ve gerekse satıcıda bazı vasıflar bulunmalıdır. Bunlar bulunmadığı takdirde bir kısım yanlışlıkların ve bu arada haramların işlenmesi daima ihtimal dahilindedir. Bunların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz: İlim:Alışverişlerimizin İslâm’a göre olması için birinci şart bilgidir. Her hususta olduğu gibi burada da mürşidimizin ilim olması lâzımdır. En azından nelerin haram, mekruh veya helâl olduğunu, alışverişi haram veya helâl kılan şartları, sebepleri bilmemiz gerekir. Hz. Ömer’in: #1608;#1593;#1606; #1593;#1605;#1585; #1585;#1590;#1609; #1575;#1604;#1604;#1617;#1607; #1593;#1606;#1607; #1571;#1606;#1617;#1607; #1602;#1575;#1604;;]#1614; #1610;#1614;#1576;#1593;#1618; #1601;#1610; #1587;#1615;#1608;#1602;#1616;#1606;#1614;#1575; #1573;#1617; #1605;#1614;#1606;#1618; #1602;#1614;#1583;#1618; #1578;#1614;#1601;#1614;#1602;#1614;#1607;#1614; #1601;#1610; #1575;#1604;#1583;#1617;#1616;#1606;#1616; “Bizim çarşımızda dini bilen kimseler satıcılık yapsın.” dediği bilinmektedir (Tirmizî, Vitr, 21). Nitekim, İbnu Abidîn “Ve herhangi bir şeyle meşgul olan herkese, o mevzudaki haramdan kaçinabilmesi için, onunla ilgili bilgileri ve ona terettüp eden ahkâmı ögrenmesi farzdır... keza alışveriş, nikâh, talâkla ilgili bilgiler de, bu meselelerle istigal etmek isteyen kimselere farzdır.” (İbn Abidin,

Reddü’l–Muhtar, 1, 29). Her Müslüman’ın bir surette ticarî meşguliyeti olacağına göre, burada belirtilen vasif sadece tüccarları değil, herkesi ilgilendirir. İttika: Alışverişin İslâm’a göre olmasının mühim bir şartı, ticari muamelelerde harama düşmemek hususunda titiz olmaktadır.

Çünkü yeri gelince belirtileceği üzere, alışverişle ilgili bir kısım haramlar ve mekruhlar mevzubahistir. Bazen eşya, bazen ticarî usûl haram olabilir.

Müslüman, ticaret yaparken harama girme veya düşme endişesi ile müteyakkız ve hassas davranış malı; dâima dikkatli, endişeli, kuşkulu ve Allah’tan korkar bulunmalıdır. Gevşekliği sebebiyle harama düşmesi durumunda uğrayacağı zyanın büyüklüğünü anlamada şu hadis yeterlidir: “Vücuduna bir lokma haram giren kimseyin kırk gün ibadetleri kabul olmaz.” (İbn Kesîr, Tefsîr, 1/358; Deylemî, Müsnedü’l–Firdevs, 3/592).

Dürüstük: Aslında her hususta dürüst olmak, Müslüman’ın temel vasıflarından biridir. Bunun önemi, alışveriş meselelerinde daha bir vurgulanmıştır. Dürüstük deyince neleri kastediyoruz?

Satan kimse, müşteriye malı hakkında doğru bilgi vermelidir, malın ayıbını, kusurunu gizlememelidir. Resûlüllah Aleyhissalâtü vesselâm, bir keresinde tüccarları şöyle uyarmıştır:

إنَّالتُّجَّارَيُبعَثُونَيومَ

القيامَةِفجَّاراًإّمَناللّهَ

وَبَرَّوصَدَقَ “Ey tüccarlar!...

Şurası muhakkak ki, kıyamet günü tüccarlar, fâcirler (haddi aşan, Allah’a âsi olan kişiler) olarak diriltilecekler, ancak Allah’tan korkanlarla, dürüst olanlar ve (malın evsafini belirtirken) doğru söyleyenler

hâriç.” (Tirmizî, Büyû, 4). Resûlüllah (s.a.s.), çarşı esnafını teftiş ederken bir büğday yığınına elini daldırır; alt kısmının rutûbetli olduğunu anlayınca, bunu dürüstüge uymayan bir davranış, bir hîle, bir aldatmaca olarak değerlendirir ve:

مَنََافليْغَشَّنَامِنَّا “Bizi aldatan, bizden değildir.”

diyerek tepkisini ortaya kor. (Müslim, İman, 164; Ebû Dâvud, Büyû, 50; Tirmizî, Büyû, 74, [1215.h.]; İbn Mâce, Ticârât, 36). Hz. Peygamber: قالَرَسُلّاللَّهِ أدِّا‘مانةَ إلىمِن

ائتَمنكَ، وَتَخُنْ منخانَكَ “Sana itimad edene (verdiğin sözü tut), emaneti eda et, sana ihanet edene dahi ihanet etme!” buyurarak.

(Tirmizî, Büyû, 38; Ebûvud, Büyû, 81) hainlik yapan karşısında bile doğruluktan ayrılmamayı, hainliğe uğrayanın aynı şekilde hainlikle mukabelede bulunmaması gerektiğini emreder. Şu hadislerdeki yasaklar da böyle anlaşılmalıdır:

عن أبى هريرة
رضى الّه عنه
أنّ رسولَ
اللّه قال:
َتَناجَشُوا
“"(Alıcı olmadığınız hâlde, fiyatları kızıştırmak için) müşteri ile satıcının aralarına girmeyin..” (İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/62) يَقُولُ
اللّه تعالى
أنَا ثَالِثُ
الشّرِيكين
مَالَمْ
يَخُنْ
أحَدُهُمَا
صَاحِبَهُ،
فإذَا
خَانَهُ
خَرَجْتُ
مِنْ
بَينَهُمَا
 “Allah Teâlâ Hazretleri buyurdu ki: ‘Birbirlerine ihânet etmedikleri müddetçe, iki ortağın üçüncüsü Benim. Biri ihanet ederse, Ben aralarından çekilirim’ ” (Ebû Dâvud, Büyû, 27) 2– ZAMANLA VE MEKANLA İLGİLİ DÜSTURLAR Bir Müslüman için, ticaretin helâl çerçeve de daha kârli cereyan etmesi bakımından zamanla ilgili bilinmesi gereken hususlar vardır. Mühimlerini şöyle hatırlatabiliriz: ‘Erkenci’ Olmak İslam dininin, müntesiplerinden istediği temel değerlerden biri, daima dakik ve ‘erkenci’ olmaktadır. Sabah güneş doğmadan fecir zamanında kalkıp ibadetini yapacak ve hemen günlük işlerine başlayacaktır. Borcunu geciktirmeyip vaktinde ödeyecektir. Verilen söze uyacak, vaatlerini vakti vaktinde yerine getirecektir. Bu hususu, “قالَ
رسُولُ
اللّهِ:
اَللَّهُمَّ
بَارِكْ
ا‘مَّتِى في
بُكُورِهَا،” o; yani: “Ey Allah’ım! Erkenci olmayı ümmetim hakkında mübarek kıl!” nebevî duası açıkça ifade eder. Bu duayı nakleden Sahr el–Gâmidî, Resûlüllah’ın, orduları bile sabah erkenden yola çıkardığını kaydettikten sonra kendisinin tüccar olduğunu, malları (müşterilere sabahın ilk saatlerinde gönederdiğini, böylece zenginliğe kavuştuğunu kaydeder. (Tirmizî, Büyû, 6) Bir diğer hadiste de: “Sabah vaktindeki uykı, rızka mani olur.” buyurulmuştur. Bir diğerinde, sabah vakti uyuyan Hz. Fâtıma (radıyallahu anhâ)’yı Resûlüllah’ın ayaklarıyla düterek uyandırıp,

“Ey kızım, kalk, Rabbinin rızk taksimine şahit ol, gacirc;fillerden olma, zira Allah rızkı, fecrin doğumu ile guum;neşin doğumu arasında taksicirc;m eder.” dediğini okumaktayız. (Terhib, 2/230) Cuma Vaktinde Ticaret Terk Edilmelidir Ticarette haram denince haram olan mallar, tarzlar değil, başka şeyler de kastedilir. Bunlardan biri, ticaret yapılan zamandır. Nitekim Kur'an-anndash;ı Kericirc;m, Cuma guum;nuuml; ezan okunurken alışverişin terk edilmesini emreder

يَآاَيُّهَا
الَّذِينَ
اَمَنُوآ
اِذَا
نُودِىَ
لِلصَّلَوةِ
مِنْ يَوْمِ
الْجُمُعَةِ
فَاسْعَوْا
اِلَى ذِكْرِ
اللهِ
وَذَرُوا
الْبَيْعَ
ذَلِكُمْ
خَيْرٌ
لَكُمْ اِنْ
كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ
”Ey iman edenler! Cuma guum;nuuml; namaz iccedil;in çağrıldığınızda, her tuum;rluum; duum;nyevicirc; alışverişi bırakıp Allah'rsquo;i anmaya, yani hutbeyi dinleyip namazı kılmaya koşun. Eğer bilirseniz bu sizin iccedil;in daha hayırlıdır.”(Cuma, 9). Ulema, Cuma guum;nuuml; ezandan Cuma namazının bitişine kadarki vakitte alış–veriş yapma veya Cuma namazı kılmaktan alıkoyacak bir şey ile meşgul olmanın haram olduğunda muum;ttefiktir. Beş Vakit Farz Namazları Vaktinde Kılıp, O Anda Başka Şeyle Meşgul Olmamak Farz olan Cuma namazı vaktindeki yasağa kıyas ederek ve farz olan diğer vakitlerin ilk vaktinde kılınmalarındaki edaliyet duum;sturundan hareketle, hassas muum;minlerin, beş vakıt namazın ilk vakitlerinde ibadet yaparak Cenab–ı Hakk'rsquo;ın rızasını aramalarının daha uygun olduğunu solum;yluum;yoruz. Bu tavsiyemiz, her namaz vaktinde “Duum;kkani kapatmak gereklidir.” Mıracirc;nacirc;sında bir huum;kuum;m değildir. Fakat “Helacirc;l rızık yolunda çalışmak da ibacirc;dettir.” gibi gerekçe ile, alışverişi bahane ederek namazı terk etmek veya bilerek kazaya bırakmak elbette caiz değildir. Allah'rsquo;a olan kulluk borcumuzu terk ederek yapılan çalışmaya ibadet demek çin şer’î delil gereklidir. Ayrıca, namazı ilk vaktinde kılmak mecburiyeti yoktur diye tehir alışkanlık haline gelebilir; bu bakımından, hassas muum;min ilk vaktinde kılmayı alışkanlık haline getirir. Diğer Vacip Vazifeleri de Vaktinde Yapmak Teferruata girmeden hemen belirtelim ki, çok kazanma hırsıyla, zamanımızı hep ticaricirc; meşguliyetlere tahsis etmek, bu yuum;zden de: Allah'rsquo;a karşı vazifelerimizi, Kendimize karşı vazifelerimizi, Ailemiz fertlerine karşı vazifelerimizi, Komşu ve akrabalara karşı vazifelerimizi, Çocuklarımıza olan terbiye, ilgi, sohbet vazifelerimizi Ve diğer bir kısım vazifelerimizi, ihmali etmek doğru değildir. Hadislerde, üzerimizde bu çeşit vazicirc;felerin de bulunduğu hatırlatıldıktan sonra, “Her hak sahibine hakkının verilmesi gereği’ne dikkat çekilir.” (Buharî, Savm, 51; Tirmizî, Zuum;hd, 64; Fethu’l–Barî, 5/114,

Mubârekfûrî, 7/96) Mekanla İlgili Düsturlar Bazı hadislerde, ticaretin tahdit edildiği mekânların da zikri geçer: Mescitler (Nesâî, Mesâcid, 22), insanların gidip gelmesine mahsus yollar, sokaklar vs. yerler, bu aslî vazifelerini haleldar edecek ticarî işgallerden yasaklanmıştır. İnsanların rahatça gidiş gelişlerini engelleyerek şekilde yol kenarlarını veya bizzat pazar yerini işgal ederek mal koyup eşya satmak yasaklanmıştır. Hz. Ömer’ün, pazar yerinde insanların gidiş–gelişlerini zorlaştıracak şekilde gelişigüzel bırakılmış bir demirci körüğünü tekmeleyerek parçaladığı rivâyet edilir. (Semhûdî, Vefâ’u’l–Vefâ, 2/479) 3. EYLEMLE (BİZZAT TİCARET FİİLİ) İLGİLİ DÜSTURLAR Faiz Yasağı Dinimiz, bütün çeşitleriyle fâizli ticareti şiddetle yasaklar. Kur’an–ı Kerim, faiz yemeyi “Allah ve Peygamberi tarafından harp ilan edilmiş” gibi ağır bir cürüm ilân eder ve bunu yapanların, kiyamet günü şeytan çarpmış gibi perişan bir halde kabirlerinden çıkıp ebedî ateşe gireceklerini belirtir. (Bakara, 2/275–79). Kur’ân’ün bu şiddetli tavrına paralel olarak hadislerde de, faizden kaçınmanın gereği hususunda ciddî uyarılar gelmiştir:

لَعَنَ
رسُولُ
اللّهِ
آكِلَ
الرِّبَا
وَمُوكِلهُ “Faiz yiye de yedirene de Allah Iânet etsin.” (Müslim, Müsâkat, 25; Ebû Dâvud, Büyû, 4; Tirmizî, Büyû, 2; İbn Mâce, Ticaret, 5, 8) Türkiye’nin içine düştüğü unutulmayacak ekonomik krizin, faize dayanan banka oyunlarıyla devlet hazînesinin soyulması sonucu ortaya çıktığını hatırladığımızda, yukarıdaki nebevî ifâdenin hikmeti inkâ edilemeyecek şekilde ortaya çıkacaktır. İnsanlığın yaşadığı bütün ihtilallerin, zekâtin verilmemesiyle birlikte, özde faizin sebep olduğu merhametsizlikten kaynaklandığı kanaatinde olan Bediüzzaman der ki: “Riba (faiz), atalet verir, şevk–i sa’yi söndürür. Ribanın kapıları hem de onun kapıları olan bu bankaların her dem nef’i ise (yani faydası), beşerin en fena kısmına olur; onlar da gâvurlardır. Gâvurlardaki nef’i en fena kısmınadır; onlar da zâlimler. Her dem zalimlerdeki nef’i (faydası, zâlimlerin) en fena kısmınadır; onlar da sefîhlerdir. Âlem–ı İslâm’a bir zarar–ı mutlaktır...

Kur’an’ün adaleti bâb–ı âlemde durup ribaya der: “Yasaktır! Hakkın yoktur; dönmeli!” Dinlemedi bu emri, beşer yedi bir sille. Müthişini yemeden bu emri dinlemeli.” (Nursi, Sözler, Lemaat, 730) Öyle ise Müslümanların bütün çeşitleriyle faizden uzak durmaları gereklidir. Alışverişte Yeminden Kaçınmak Yemin, dinimizde bir delildir, hukukî bir değeri vardır. Yemin delilini kullanan kimseye inanmak gereklidir. Bu temel hukukî prensibin bir riski var: İnsanlar yeminle aldatılabilir. Böyle durumların ortaya çıkmaması için dinimiz, hem Kur’ân–ı Kerîm ve hem de Aleyhissalâtü vesselâm’ün diliyle yemin meselesine müstesna yer vermiştir. Bu cümleden olarak alışverişte yemine yer vermek hoş karşılanmamıştır. Bir Buhari ve Müslim hadisinde Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz:

وعن أبى هريرة
رضى اللّه عنه

قال; سَمِعْتُ
رَسُولُ
الّهِ
يقولُ;
الحَلِفُ
مَنْفَقَةٌ
لِلسَّلعةِ
مَمْحَقَةٌ
لِلْكَسْبِ
 “"(Ticarette yalan) yemin, (tüccarın zannınca) malaraigbeti artırır. (Halbuki
gerçekte) kazancı giderir.” buyurmuş, (Buharî, Büyû, 26;
Müslim, Müsâkat, 131, 132) Ayrıca, yalan yere olmasa bile yeminin sebep
olacağı manevi kirlenmeden alışverişin temizlenmesi için sadaka verilmesi tavsiye etmiştir.
(İbn Mâce, Büyû, 3, 2145 h) Bu yemin yalan olursa, bu takdirde
Resûlüllah’ın üslubu pek şiddetlidir: “Yalan yeminle malını cazip
kılın kimse, Müslüman bir kimseyin malını gasbetmiş olduğu için, kendisine
gazap edilmiş olarak Allah’a kavuşur (Müslim, İman, 220) ve “...
Allah’ın (rahmet) nazarıyla bakmayıacağı üç kişiden biri olur.”
(Tirmizî, Büyû, 5) Buharî’nin de kaydettiği bir rivâyeti
göre, اِنَّ
الَّذِينَ
يَشْتَرُونَ
بِعَهْدِ
اللهِ
وَاَيْمَانِ
07;ِمْ ثَمَنًا
قَلِيلاً
اُولَئِكَ
لاَ خَلاَقَ
لَهُمْ فِى
اْلاَخِرَةِ
وَلاَ
يُكَلِّمُهُ
05;ُ اللهُ وَلاَ
يَنْظُرُ
اِلَيْهِمْ
يَوْمَ
الْقِيَمَةِ
وَلاَ
يُزَكِّيهِم
18; وَلَهُمْ
عَذَابٌ
اَلِيمٌ “Allah’ın akdini ve
yeminlerini az bir değere değişenler var ya, onların âhirette bir nasipleri yoktur. Allah, onlara
kiyamet gönü hitap etmeyecek, onlara bakmayıacak, onları temize
çikarmayacaktır. Elem verici azap onlar içindir.” mealindeki ayet (Al–i
İmrân, 3/77), Resûlüllah’ın devrinde yalan yere yemin eden bir
tüccar hakkında inmiştir. (Buharî, Büyû, 27) Alışverişte Borçtan

Kaçınmak Resûlüllah (s.a.s.), bilhassa maddî bakımdan darlık yaşanan hıcretin ilk yıllarda كانَ
النَّبِىُّ
َ يُصَلِّى
عَلى رَجُلٍ
عَلَيْهِ
دَيْنٌ borçlu olarak ölen kimselerin cenaze namazına iştirak etmemiş, borçlanmayı yasaklamış, öyile ki, bir cenaze geldiği zaman “Borcu var mı?” diye sormuş, şayet varsa namazını kaldırırmaktan istinkâf etmiştir. (Nesâî, “Cenâiz”, 67; Dârimî, 2/177; Heysemî, Mecma’u’z–Zevâid, 4/127–129) Resûlüllah, iktisadî rahatlamaya kavuşduğu zaman borçlu olarak vefat eden kimsenin borcunu ödemeyi üzerine alarak cenaze namazını kaldırılmıştır. (Buharî, Kefalet, 5, İstikraz, 11, Ferâiz, 9, Sadakât, 13) Bu uygulamasıyla Efendimiz, borçlu olarak öteye gitmemeye vurgu yapmıştır. Çünkü insanlar, darlık zamanlarında borçlanır ve borcu da ödemekte zorlanırlar. Efendimiz, böyile bir zamanda borçlanmanın önünde durarak, insanları borçlanmaya alışmamaya, bunun yerine çalışmaya teşvik etmiştir. Borçlanma imkânı sebebiyle israfâta kaçiyor ve sıkıntılarından kurtulamıyoruz. Şu hadis, milletçe düştüğümüz zillette de tercüman olmaktadır:
اللّهُ اَنْ
يُذِلَّ
عَبْداً
وَضَعَهُ في
عُنُقِهِ
 “Borç, Allah’in yer yüzüne indirdiği zillet tasmasıdır; Allah bir kulu zelil etmek dilerse, onu boynuna geçirir.” (Hâkim, Müstedrek, 2/24; Münâvî, Feyzu’l–Kadîr, 3/556) اِنَّ
الرَّجُلَ
إذَا غَرِمَ
حَدَّثَ
وَكَذَبَ
وَوَعَدَ
فَاخْلَفَ "Kişi borçlanınca konuşur, yalan söyler, vâdeder, sözünütutmaz." Şu halde ödeme ihtiyâli zayıf, zarurî olmayan borçlanmalardan kaçinmalı.
 إيَّاكُمْ
وَالدَّيْنِ
فإنَّهُ
هُمٌّ
بِاللَّيْلِ
وَمَذَلَّة
بِالنَّهَارِ "Borçtan kaçinin zîra o, gece keder, gündüz de zillet vesilesidir." Borç Vaktinde Ödenmelidir Bu, ahde vefanın da gereğidir. Hele parası olduğu halde, borcunu –zamanımızda çok qörüldüqü

gibi; bir kısım çıkar hesaplarıyla geciktirmek hiç mi hiç caiz değildir ve Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz, bunu “zulüm” olarak ifade etmektedir: قالَ رسولُ
اللّه
مَطْلُ
الْغَنِىِّ
ظُلَمٌ؛ْ “Zenginin
ödemeyi savsaklaması zulümdür.” (Buharî, Havâlât, 1, 2,
İstikraz, 12; Müslim, Müsâkât, 33) Yani, bu davranış bir hakkı
tecavüzdür. Şehidin bile Cennet’e girmesine mani teşkil eden (Müslim,
İmâret, 120; Nesaî, Büyû, 98) bir “kul hakkı ihlâli”
sınıfına girmektedir ve haramdır. Anlayışlı Davranmak Resûüllah’ın farklı
şekillerde yaptığı tavsiyelerden bir kısmı anlayışlı davranışma başlığı altında toplanabilir;
müsamaha, kolaylık, bağışlama vs. buna dahildir. Anlayışlı davranışma, hem alan ve hem
satan, her iki taraftan da beklenen bir husustur. Müşterinin mümkünse aldığı
ödemesi gibi hususlar bir anlayışlılık olduğu gibi, alıcıya ve borçluya karşı satıcının da
anlayışlı davranışması gereken hususlar vardır. Şu hadise bakalım:
رَحِمَ
اللّهُ رجًُ
سَمْحاً إذا
بَاعَ
وَاِذَا
اشْتَرَى
وإذاَ
اقْتَضَى "Satışında, satın alışında,
borcunu ödeyişinde cömert ve kolaylaştırıcı davranış kimseye Allah rahmetini bol
kilsin".(Buhari, Büyû, 16; Nesaî, Büyû, 104; İbn Mâce,
Ticârât, 28; Hâkim, Müstedrek, 2/56) Şartlara Uymak
Resûlüllah’ın bir emirleri de öyeder: “Müslümanlar,
alışveriş sırasında kabul ettikleri meşru şartlara uymalıdır; yeter ki bu şart haram olanı helâl,
helâl olanı da haram kılmışın.” (Tirmizî, Ahkâm, 17; Ebû Davud,
Akdiye, 3594. h., İbn Mâce, Ahkâm, 2353.h)2 İşçinin Parası Peşin Olmalı
Resûlüllah Efendimiz (s.a.s.), iktisadî hayatta borçların geciktirilmeden
ödenmesini düstur kılarken, işçiye, emeği satın alınan insana olan borcun peşin
ödenmesini emretmektedir: قَالَ
رَسُولُ
للّهِ صَلَّي
اللّهُ
عَلَيهِ
وَسَلَّمَ;
أعْطُوا
ا‘جِيرَ
أجْرَهُ، “Ücretle
çalışan kimseye, ücretini, daha teri kurumadan ödeyin.” (İbn Mâce,
Rühûn, 4). Münavî, “terin kurumadan verilmesi”nden
maksadın, ödemede çabukluğun vacip olduğunu belirtmeye önelik olduğunu
ifade eder. “İşçi ücretini talep ettiği takdirde, terlememiş olsa bile”;

ücretinin hemen verilmesi gerektiğine dikkat çeker. Ölçü ve Tartıda Hassas Olmak, Hîleye Yer Vermemek Kur’an–ı Kerim’de, eski milletleri helâk eden musibetlerden biri olarak ölçü ve tartıda yapılan hîle gösterilir. Sözgelimi, Hz. Şuayb’ın kavmi bu zaafından dolayı uyarılmış, yola gelmeyince helâk edilmişlerdir. (Hûd, 11/84–85, 94) Mutaffifîn Sûresi: وَيْلٌ
لِلْمُطَفِّفِِينَ “Ölçü ve tartıda hile yapanlara yazıklar olsun!” diye ağır bir tehditle başlar ve böyle yapmalarının âhirete inanma ile asla bağdaşmadığını ifade ve âhirette karşılaşacakları azabın çetinliğini tasvir eden âyetlerle devam eder. (Mutaffifîn, 83/1–17) وعنابن عباس رضى اللّه عنهما قال: قالَ رَسُولُ اللّهِ ‘هْلِ المِكْيَالِ والميزانِ إنكُمْ قَدْ وُلِّيتم أمْرَينِ هَلَكَتْ فِيهمَا ا‘ُمَمُ السَّالفةُ قبلَكُمْ Aleyhissalâtu vesselâm’ın ölçü ve tartı kullananlara bir uyarısı şöyledir: “Sizlere, sizden önceki ümmetleri helâk eden iki şey emânet edilmiştir: ‘ölçek’ ve ‘terazi’.” (Tirmizî, Büyû, 9) Teraziyi Müşteri Lehine Ağır Kılmak İslâm, yukarıda görüldüğü üzere, ölçü ve tartıda hileyi yasaklamakla kalmamış, her çeşit hile kuşkusunu bertaraf edecek bir tedbire de yer vermiştir: Satıcı, müşteri lehine, satılan malı tartıda biraz ağır kilacaktır. Bu maksatla Hz. Peygamber Aleyhissalâtü vesselâm, tartıcısına (vezzân):
 وَقالَ
لِلّذِى
يَزِنُ زِنْ
وَأرْجِحْ “Tart ve (terazinin kefesini müşteri lehine) ağır kıl.” diye emretmiştir (Buharî, Büyû, 34, Hibe 23; Müslim, Müsâkat, 115; Tirmizî, Büyû, 6) Nitekim, bugün, dindar esnaf terazi kullanırken, satılan malı müşteri lehine biraz ağırlaştırarak tartar, sonra paketler. Paraya Karşı Hırslı Olmamak Dinimiz zenginliği övmüş, servet edinmeye teşvik etmiştir, ama paraya, mala karşı gösterilecek hırsı da kötülemiş, mü’minleri bu noktada uyarmıştır. Resûlüllah (s.a.s.): لُعِنَ
عَبْدُ
الدِّينَارِ، لُعِنَ

عَبْدُ
الدِّرْهَمِ
”Dinar ve dirhemin kullarına lânet edilmişdir.” buyurarak (Tirmizî, Zühd, 4), servetlerinden düşen zekâtı, sadakayı ödemeyenleri, para kazanma yolunda ”alışmak da ibadettir.” gibi boş avunmalar ve aldatmacalarla namaz, oruç, zekât gibi vazifelerini ihmal edenleri, daha çok servet için haram–helâl tefrîk etmeyenleri uyardı.
Resûlüllah’a göre, bu suretle, hırsla elde edilecek servetle zengin olunmaz, gerçek zenginlik kalp zenginliği, gönül zenginliğidir:
لَيْسَ
الْغِنَى
عَنْ
كَثْرَةِ
الْعَرَضِ،
وَلَكِنَّ
الْغِنَى
غِنَى
النَّفْسِ ”Zenginlik mal çokluğu ile değil, kalp zenginliği illedir.” (Müslim, 120; Tirmizî, Zühd, 40) İhtikâr dan Kaçınmak Hz. Peygamber (s.a.s.):
الْجَالِبُ
مَرْزُوقٌ
وَالْمُحْتَكِرُ
مَلْعُونٌ ”Pazara (satmak üzere) mal sevk eden (kâr eder, helâlinden) rızka kavuşur. İhtikâr yapan (pahalansın da öyle satayım diye malını saklayan), lânete uğrar.” (İbn Mâce, Ticârât, 6; Dârimî, Büyû, 12) buyurarak, iktisadî hayata mühim bir düstür getirmiştir.. Bir başka hadiste, muhtekir, Allah’ın Kitabını inkâr edene benzetilirken, ihtikar etmeyen de ”Allah yolunda cihad eden” e benzetilir. (Câmi’s–Sağîr, 3/354) Şu halde, ticarette piyasayı daima dolu tutmak esastır. Pahalandırarak daha çok kâr etmek için mali piyasaya sürmemek, saklamak, (yani ihtikâr) yasaktır. Muhayyerlik Hakkı Ticarette alıcı ve satıcının bilmesi gereken bir husus da muhayyerliktir. Alış veriş akdi, akdin yapılmasıyla kesinleşmez. Hadiste kesinleşme, alanla satanın anlaştıktan sonra meclisten ayrılmasına tâlik edilmiştir; öyleseyse ayrılmadıkları müddetçe, taraflardan biri akdi bozabilir: قالَ
رَسُول
الْبَيِّعَانِ
بِالْخِيَارِ مَالمْ
يتَفرَّقَا،
فإنْ صَدَقَا
وَبَيَّنَا
بُورِكَ
لَهُمَا في

بَيْعِهِمَا، وَإنْ
كَتَمَا
وَكَذَبَا
مُحِقَتْ
بَرَكَةُ
بَيْعِهمَا
 “Alım–satım yapan iki taraf, beraber oldukları muuml;ddetçe, (akdi bozup–bozmamada) muhayyerdirler. Eğer alım–satım sırasında malın evsafi doğru olarak beyan edilirse, bu alışveriş her ikisi hakkında da hayatı olur. Şayet (malın bazı ayıpları) gizlenir ve yalan söylenirse, bu alım–satımlarındaki hayatı yok edilir.”
(Buharî, Büyû, 45; Müslim, Büyû, 47; Tirmizî, Büyû, 26) Elbette yolculuk hâlinde, gemide, uçakta yapılan akitler, süresi belirtilen akitler gibi farklı durumlar vardır. Ancak burada teferruata girmeyeceğiz. İstisnaî, hususî şartlar bir tarafa, alana da satana da, dinin tanıldığı “akitten dönme hakkı” ile ilgili şartlar bilinmelidir ve bunlara uyulmalıdır. Alışverişlerin Yazılması Âlimlerimiz, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ciddî alışverişleri yazıp, üzerinde anlaşılan şartları kaydettiğini gösteren rivâyetlerden (Tirmizî, Büyû, 8) hareketle, bunun uyulması gereken bir edep olduğunu belirtirler.
Borçlanmalarda, az da olsa çok da olsa yazma, zaten Kur’ân emridir. (Bakara, 2/282) 4. EŞYA İLE İLGİLİ DÜSTURLAR Alışveriş ilgilendiren birçok hüküm, ticarete konu olan şeylerle ilgilidir. İslâm’da her mal “mukavvim” (kiymet biçilmeye, satışa konu olmaya elverişli) değildir.
Sözgelimi, insanla ilgili kalp, böbrek vb. organlar; saç, kan, kemik gibi herhangi bir uzuv satışa konu olamaz. Bu, insanın hürmetinden, yani muhterem bir varlık oluşundan ileri gelen bir hükümdür. İnsan dışında bazı şeyler daha vardır ki, onların yenilip içilmesi ve kullanımı haram edildiği için, ticarete de konu olamazlar. Bunları da sadece tüccarlar değil, her Müslüman’ın bilmesi gereklidir. Haram Mallar Müslüman kişi bilecek ki, dinimizin haram kıldığı şeylerin ticareti de, yani alınması da satılması da haramdır: İçki ve domuz gibi. Hattâ Resûlüllah, içki ile ilgili olarak on tane haram veya haram işleyen kişi sayar: Şarap yapmak üzere üzümün suyunu sıkan ve sıktıran, kendisine sıkan, şarabı taşıyan, kendisine taşınan, şarabı (bizzat veya vakaleten) satan, kendisi için satın alınan, şarap ikram eden (sâki), kendisine ikram olunan, şarabın bedelini yiyen.” (Tirmizî, Büyû, 59; İbn Mâce, Eşribe, 6) Haram, sâdece malın aynı (bizzat kendisi) itibarıyle haram olan maddî şeylerden ibaret değildir. Gayr–i meşru, meselâ rüşvet, gasp, hırsızlık gibi yollardan kazanılan mallar da haramdır. Bu yollarla elde edilen malların satışa da haramdır. Nitekim şu hadis–i şerif, bu konuda uyarıcıdır: “Kim çalıntı bir malın çalıntı olduğunu bildiği halde satın alırsa, bu kimse, bu fiilin ayıbine da günahına da aynen iştirak eder.” (Feyzu’l–Kadîr, 6/64). Son iki hadis, harama götüren ve ona zemin hazırlayan dolaylı sebepler konusunda da ne kadar dikkat edilmesi gerektiğini gösterir. Ayrıca sonuncu hadis, haram ve helâ konusundaki duyarsızlığı, insanlığın sonu demek olan kiyametin sebeplerinden biri olarak gösterir: “İnsanlar öyle bir zamanda yaşayacaklar ki, o vakit kişi, bir mal aldığı zaman haram mı, helâl mi diye endişe duymayacak.” (Buhari, Büyû, 7; Nesâî, Büyû, 2) Şüpheli Şeyler Resûlüllah (s.a.s.), mü’minlere sadece haramdan kaçinmayı değil, şüpheli şeylerden de kaçinmayı emretmiştir. Şurası muhakkak ki, dâîmî bir gelişme içinde

olan hayat şartları, haram mı helâl mi olduğu belli olmayan yeni şeylerle karşılaşmamızı kaçınılmaz kılar. Bu durumlarda, bir nevi yetkisiz içtihat sayılacak bir hükme gitmektense ihtiyatlı davranışmak, Resûlüllah tarafından, esas kılınmıştır:

إنَّ

الْحََلَ

بَيِّنٌ

وَإنَّ

الْحَرامَ

بَيِّنٌ،

وَبيْنَهُمَا أُمُورٌ

مُشْتَبِهَاتٌ “Haram şeyler bellidir, helal şeyler de bellidir. Bir de haram mı helâl mi olduğu belli olmayan şüpheli şeyler vardır. Bu durumlarda şüpheye düştüğün şeyden, şüpheyi kaldırın kesin bir bilgiye ulaşıcaya kadar uzak dur.” (Buharî, Büyû, 2–5; Tirmizî, Kiyamet, 60) Kaynaklar: Sahih–i Buharî; Sahih–i Müslim; Sünen–i Tirmizî; Sünen–i Ebî Davud; Sünen–i Nesâî; Sünen–i İbn Mâce; Ahmed ibn Hanbel, Müsned; Darimî; Sünen; Hakim, Müstedrek; Deylemî; Müsnedü’–Firdevs; İbn Hâcer, Fethu’l–Barî fî Şerh–i Sahîh–i Buharî; Heysemî; Mecma’u’z–Zevâid; Süyutî; Camiu’s–Sagîr; Üstrûşenî; Ahkâmu’s–Sığâr; İbn Abidin, Reddü’l–Muhtar; İbn Kesîr, Tefsîr, 1/358; Mübârekfûrî; Tuhfetü’l–Ahvezî; Semhûdî; Vefâ’u’l–Vefâ; B. Said Nursî, Sözler; Münâvî, Feyzu’l–Kadîr. Bu Vaaz Prof.Dr. İbrahim CANAN Hocanın Peygamber Efendimizin Sünnetine Göre Ticaret Esasları Başlıklı yazısından bazı değişiklikler yapılarak hazırlanmıştır.

[islam ve Hayat,Güncel Vaaz ve Hutbeler](#)